

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Гулько Олени Миколаївни

**на тему «Розвиток лідерських якостей здобувачів вищої освіти
у процесі здійснення студентського самоврядування»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 01 «Освіта / педагогіка»
за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»**

Актуальність теми дисертації не викликає сумніву. На зламі тисячоліть, позначеному динамічними соціально-економічними, політичними, технологічними, інформаційними та іншими трансформаційними змінами, лідерство з академічних дискусій про його роль і значення в житті особистості й суспільства перемістилося в суто практичну площину. Нині особливого значення набувають дослідження ефективних практик розвитку особистісного лідерського потенціалу, формування лідерських компетентностей та їх успішного застосування в організаційному контексті. Водночас потребує ретельного аналізу проблема зворотного впливу актуальних для організацій і установ управлінських моделей на розвиток лідерського потенціалу їх працівників.

На жаль, дуже часто вітчизняна управлінська культура досі фетишизує порядок, чіткість, стабільність, закарбовані в картах процесів, функціональних посадових обов'язках та інших нормативних документах, ігноруючи гостру суспільну необхідність лідерства на основі постійних змін і розвитку. Подібні «родинні плями» минулого характерні й для закладів вищої освіти України. Олена Гулько у своїй дисертації доходить такого висновку на основі не лише аналізу наукових розвідок, а й опитування здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників. З цього випливає її переконлива констатація суперечності між «потребою суспільства у фахівцях з високорозвиненими лідерськими якостями й існуючими у практиці ЗВО малоефективними способами їх формування» (с.2). Щоправда, авторка тут не ставить крапку, а продовжує: «в процесі здійснення студентського самоврядування» (с.2). Таке звуження проблеми, а отже, і предмету дослідження для дисертації на здобуття доктора філософії видається цілком доречним. Воно уможливорює концентрацію уваги на вивченні цілей, форм та методів розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти, які беруть участь у роботі органів студентського

самоврядування ЗВО, від чого наукова актуальність, суспільне, методичне та практичне значення роботи лише зростають.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в інноваційному підході до визначення його предмету, мети та завдань. Досі проблема розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти в процесі здійснення студентського самоврядування так ґрунтовно і комплексно в педагогічній науці України не розглядалася. Публікації вчених та практиків стосувалися лише окремих аспектів, мали характер або теоретичних міркувань про вплив залучення студентів до роботи в органах самоврядування, або ж опису успішних кейсів діяльності таких органів. Тож дисертантка однаково глибоко проаналізувала як теоретичні засади лідерства загалом, різноманітні моделі розвитку лідерського потенціалу особистості, так і вітчизняні та зарубіжні практики діяльності студентського самоврядування з розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти.

Слід наголосити на сформованій авторкою широкій і якісній базі дослідження – інформативній та репрезентативній щодо самої теми і достатньо повній щодо *розкриття* теоретичних і практичних її аспектів. Важливо, що опрацьовані джерела акумулюють теоретичні досягнення дослідників проблеми лідерства та конкретні практики формування лідерських компетентностей як в Україні, так і за її межами. Їх список налічує 360 найменувань, із яких 152 – іноземними мовами.

На позитивну оцінку заслуговує широка експериментальна база дослідження. Для з'ясування практичного стану розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти проведено відповідне опитування студентів і науково-педагогічних працівників 26 закладів вищої освіти державної, комунальної та приватної форм власності з різних регіонів України: фахової передвищої (коледжів), класичних, педагогічних, технічних, гуманітарних, багатoproфільних університетів, академії (с.22).

Опитувальник, який розробила авторка, має високий коефіцієнт надійності та внутрішньої узгодженості і слугує джерелом отримання об'єктивної інформації про розвиток у процесі студентського самоврядування лідерських якостей, як-от відповідальність, організованість, рішучість, креативність, емоційний інтелект, стратегічне бачення, уміння працювати в команді, інноваційність та ін.(с.250-254).

Усе вищевказане в сукупності з використанням адекватних меті та завданням, специфіці об'єкта і предмета дисертаційної роботи, методології та широкого спектру методів дослідження (аналізу, синтезу та порівняння, узагальнення та систематизації, конкретизації, моделювання, математичної статистики, опитування, пілотування) (с.20-21) забезпечило високий рівень достовірності й обґрунтованості отриманих наукових результатів дисертації та їх новизни.

Наукова новизна роботи полягає передусім у тому, що в ній уперше розроблено й обґрунтовано модель розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти в процесі здійснення студентського самоврядування(с.209). При цьому визначено її мету, завдання, принципи та складники: мотиваційно-ціннісний, процесуальний, технологічний та результативний. Інтеграційною структурною ланкою реалізації вищевказаної моделі обрано Школу лідерства, сформульовано принципи її діяльності: інноваційність, цілісність, співпраця, досконалість, інтернаціональність, гендерна рівність, особистісне і командне лідерство.

Важливо, що практику розвитку лідерських якостей особистості збагачено авторськими методиками використання SWOT-аналізу в процесі самодіагностики лідерських якостей здобувачів вищої освіти та опитувальниками з діагностичним інструментарієм впливу студентського самоврядування на їх розвиток.

Крім того, у дисертації вдосконалено застосування методу наставництва представників органів студентського самоврядування зі студентами-першокурсниками(с.215), розширено тематику актуальних на сьогодні заходів з розвитку лідерських якостей за участю студентських органів самоврядування (підготовка грантових пропозицій(с.219) і реалізація проектів(с.221), волонтерство, рольові ігри (с.216-217)).

Отже, отримані результати дослідження мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Власне, ініційована дисертанткою практика стала одним із критеріїв істинності її теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Ідеться передусім про пілотування та впровадження розробленої моделі розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти у КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» (с.210). Завдяки цьому авторка мала можливість визначити найбільш ефективні форми і методи

розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти через участь в органах студентського самоврядування.

Свідченням результативності поєднання теорії та практики розвитку лідерського потенціалу студентів стало впровадження розробленої авторкою дисертації моделі у відокремленому структурному підрозділі «Вінницький фаховий коледж економіки і підприємництва Західноукраїнського університету», (с.24) а також рекомендація її до впровадження в освітньому процесі закладів освіти, яку надав Навчально-методичний центр психологічної служби системи освіти Вінницької області (с.24).

З огляду на вищевказане є всі підстави для висновку про те, що накреслені в дисертації наукові завдання виконано повністю, а здобувачка засвідчила високий рівень володіння методологією й методиками наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності. Успіх будь-якої роботи залежить від чіткості поставлених мети і завдань та визначення шляхів або плану їх досягнення та виконання. У науковій роботі її структура, зміст (план) є ще й свідченням глибини розуміння обраної для осмислення проблеми та методології і методів її вирішення.

У цьому сенсі дисертантка виявила достатньо високий рівень наукової кваліфікації. План її дослідження логічний, структурований, чітко корельований з метою та завданнями, спрямований не лише на досягнення результатів, але й на розкриття механізмів і методик наукового пошуку.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків. Список використаних джерел подається після кожного розділу. Наведено також список умовних скорочень та анотація (abstract), список опублікованих праць. Загальний обсяг дисертації складає 277 сторінок, основний зміст викладено на 191 сторінці. У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначені його мета, завдання, об'єкт, предмет та методи наукового пошуку. Описано експериментальну базу дослідження, визначено його наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Наводиться інформація про публікації та апробацію результатів дослідження, а також особистий внесок здобувача в статті у співавторстві з О. Ярошенко.

Перший розділ – «Розвиток лідерських якостей здобувачів вищої освіти у діяльності органів студентського самоврядування як наукова проблема». Цілком виправдано авторка розпочинає науковий пошук з тлумачення та

визначення базових термінів: лідер, лідерство, лідерські якості. Зрозуміло, що такі спроби робили ще стародавні мислителі Китаю, Греції, Індії та Передньої Азії. Кілька тисячолітня дискусія триває досі і, на нашу думку, взагалі не має шансу на завершення, оскільки кожна така епоха, а нерідко й ситуація актуалізує ті чи інші якості лідера, функції лідерства і т. ін. У зв'язку з цим авторка цілком умотивовано концентрує свою увагу на аналізі зарубіжних і вітчизняних праць, присвячених психолого-педагогічним аспектам лідерства і лідерських якостей, розглядаючи їх у контексті теми дисертаційного дослідження. Саме такий фокус дозволив їй вибратися з «лабіринту Мінотавра», в якому опинилося чимало тлумачів вище перелічених термінів. Більше того, це сприяло переконливому обґрунтуванню ролі студентського самоврядування в розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти.

Розділ другий – «Вітчизняні й зарубіжні практики діяльності студентського самоврядування з розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти» – цікавий і потрібний принаймні з двох причин. По-перше, у ньому узагальнено й проаналізовано досвід розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти провідних вишів України й зарубіжжя. По-друге, і це головне – тут інтерпретовано результати опитування студентів та науково-педагогічних працівників про вплив студентського самоврядування на розвиток лідерських якостей здобувачів вищої освіти. Відповіді на запитання анкети дали 611 здобувачів вищої освіти із 20 ЗВО (18 державних, 1 приватний, 1 комунальний) 13 областей України та м. Києва, які навчалися за 14 галузями знань та 35 спеціальностями (с.131). В опитуванні взяли участь також 104 науково-педагогічні працівники з 26 ЗВО.

Прикметно, що в дисертації достатньо повно описано діагностичний інструментарій опитування та результати анкетування респондентів – як здобувачів вищої освіти, так і науково-педагогічних працівників.

Результати опитування в комплексі з узагальненнями наукових публікацій про розвиток лідерських якостей студентів через їхню участь в органах студентського самоврядування лягли в основу розробленої авторкою моделі підвищення ефективності відповідної роботи у ЗВО України. Вона ґрунтовно проаналізована в третьому розділі дисертації – «Модель розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти у процесі здійснення студентського самоврядування та рекомендації щодо її використання» (с.210).

Особливо важливо, що в розділі не лише подано наукове обґрунтування моделі розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти, а й

схарактеризовано організаційно-змістовне забезпечення її функціонування. Зокрема, розглянуто досвід діяльності Школи лідерства КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», виокремлено найбільш ефективні й актуальні її форми (с.211;216;219). Дисертантка наголошує на значенні SWOT-аналізу стану та результатів розвитку лідерських якостей студентів – слухачів Школи та активних учасників органів студентського самоврядування. Зокрема, вона докладно описує методику використання SWOT-аналізу на різних етапах їх становлення як лідерів(с.213). Заслужують на увагу обґрунтування ефективності методу наставництва представників органів студентського самоврядування над першокурсниками – важливого складника моделі розвитку лідерських якостей, а також рекомендації щодо інших форм діяльності, апробованих у процесі її пілотування.

Модель є змістовною, цілісною, дієвою, динамічною, зорієнтованою на розв'язання актуальних завдань розвитку органів студентського самоврядування й особистісного розвитку його активних учасників. Відтак розроблені рекомендації щодо її впровадження можна тлумачити не як менторство, а як поради людини, яка не лише знає, а й уміє, надихає інших іти шляхом, який вона вже здолала, – шляхом лідера.

Як і належить, кожен розділ закінчується висновками, а у висновках до роботи в цілому узагальнено результати проведеного дослідження.

Наголосимо й на науковій та практичній цінності додатків до дисертації.

Отже, робота має цілісний, завершений характер, викладені в ній тези й гіпотези глибоко аргументовані, мають, беззаперечну науково-теоретичну цінність і практичне значення, наукову новизну.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертації на текстові збіги, можна зробити висновок, що дисертація є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертація написана українською мовою.

Текст дисертації чітко структурований, поділений на розділи за проблемами, кожна з яких має суттєве значення для досягнення накреслених у роботі мети й завдань і нерозривно пов'язана з іншими, тож читається, як цілісна праця. Її архітектоніка логічна й завершена. Кожна наукова теза має належну аргументацію, яка завершується переконливими висновками. Авторка

завжди коректно посилається на використані джерела, уникаючи надмірного їх цитування, яким іноді захоплюються молоді дослідники.

Виклад матеріалу, незалежно від того, ідеться про розвідки відомих дослідників проблеми лідерства чи результати власних пошуків і педагогічних експериментів, логічний, послідовний, доступний. Стиль – науковий. Він забезпечується коректним використанням загальноприйнятої наукової термінології, необхідними роз'ясненнями термінів, щодо яких немає однастайної думки серед учених, зіставленням різних поглядів на проблеми.

Незначні граматичні та стилістичні огріхи (с.25; 35;39) не впливають на загальний високий рівень володіння авторкою науковим стилем, уміння послуговуватися ним і водночас доступно висловлювати свої думки.

Дисертація оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертації. Наукові результати дисертації висвітлені у 10 наукових публікаціях здобувачки, серед яких – 3 статті в наукових виданнях з педагогіки, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України.

Результати дисертації апробовані на 5 міжнародних наукових фахових конференціях, в 1 матеріалі зарубіжної наукової конференції, в 1 методичному посібнику.

У публікаціях достатньо повно висвітлюються основні результати дисертаційного дослідження, які виносяться на захист. Їх рівень достатньо високий, що засвідчує не лише аналіз наукових статей і тез конференцій, а й оприлюднення у вітчизняних фахових наукових виданнях (категорії «Б») та збірниках міжнародних конференцій не лише України, а й США та Болгарії.

Лише одну статтю Олена Гулько підготувала в співавторстві, але її особистий внесок чітко визначений у вступі до дисертації.

Отже, у наукових публікаціях авторка дотримувалася принципів академічної доброчесності.

Недоліки та зауваження до дисертації, очевидно, найбільш компетентно згодом зможе сформулювати сама дисертантка, адже вона найглибше занурилась у проблематику дослідження. З часом прийде розуміння того, що порушена в розвідці проблема – лише цеглинка у фундаменті розвитку лідерського потенціалу особистості кожного громадянина України, який належить збудувати. Лише на ньому може розкритися весь потенціал Школи

лідерства – основної інтегральної структурної форми в обґрунтованій у дисертації моделі.

Лідерство – це закономірний феномен будь-якої людської спільноти, яка діє на принципах демократії, поваги до людської гідності, таланту й унікальності кожної особистості. Ідеться не про декларовані в політичних програмах чи закріплені в державних нормативних актах чи статутах ЗВО тези, а про усталені морально-етичні цінності, усвідомлені сенси буття суспільства чи діяльності організацій. Тому завжди необхідно враховувати, наскільки органічною буде та чи інша модель у загальному організаційному контексті конкретної організації. Не може бути ефективною Школа лідерів у ЗВО, якщо ті, хто в неї «не записався», – як студенти, так і науково-педагогічні працівники, – не сповідують такі ж цінності, що й її «учні». Очевидно, у подальших дослідженнях слід осмислити діалектику взаємовпливу моделі й середовища.

Заслуговує на увагу й проблема діалектики інтерпретації таких характеристик лідера, як «лідерські якості», «риси лідера», «компетентності лідера» загалом. Вони відображають загальні тенденції розвитку теорій лідерства загалом. І при цьому все більше й більше «затягують» дослідників лідерства в царину підсвідомості особистості: чи не вона визначає суспільний статус лідера? Іншими словами: чи все в лідерстві можна тренувати, як м'язи спортсмена?

Коло таких питань буде розширюватися, отже, попереду дисертантку чекає захоплива робота.

Про те, що Олена Гулько готова до неї, засвідчує сама дисертація. Так, якщо у вступі впевнено заявлено, що в ній «удосконалено теорію розвитку лідерських якостей особистості розробленням методики використання SWOT-аналізу в процесі самодіагностування лідерських якостей...»(с. 22), то в анотації до дисертації йдеться про «теорію і практику» розвитку особистих якостей... (с. 4). Імовірно, наступним кроком буде віднесення розробленої власної методики використання SWOT-аналізу до практики.

Може стати предметом дискусії і твердження авторки, що в дисертації «теорію розвитку лідерських якостей особистості збагачено передовими ідеями зарубіжного досвіду діяльності студентського самоврядування з розвитку лідерських якостей здобувачів вищої освіти» (с. 23). Чи не коректніше говорити про те, що теорію «актуалізовано», а не «збагачено» ідеями, адже формально ідеї, очевидно, належать творцям «досвіду»?

Проте висловлені міркування, роздуми й побажання не знижують попередньої високої оцінки рівня дослідження, не є визначальними, не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок про дисертацію. Вважаю, що дисертація здобувачки ступеня доктора філософії Гулько Олени Миколаївни на тему «Розвиток лідерських якостей здобувачів вищої освіти у процесі здійснення студентського самоврядування» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 01 «Освіта / педагогіка». Дисертація за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в пунктах 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Здобувачка Гулько Олена Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
директор Навчально-наукового
інституту лідерства
Полтавського університету
економіки і торгівлі

«12» «січня» 2024 року

Світлана НЕСТУЛЯ